

Saraynta Sharciga

Ujeedooyinka Cutubka

Marka ay dhammeeyaan barashada cutubkan kadib ardeydu waxay awoodi doonaan in ay:

- Fahmaan macnaha Dastuurka dawlada iyo sharciyada kale faa'iidooyinka ay leeyihiin.
- Gartaan sababaha loogu baahday saraynta sharciga.
- Ogaadaan sababaha loogu baahday sharciyada iyo nidaamyada dugsiyada.
- Sharaxaan macnaha awooda iyo waxtarka xaddaynta awooda.
- Gartaan waxaa ay tahay sirtu.
- Fahmaan macnaha anshaxa.
- Gartaan macnaha musuq-maasuqu waxaa uu yahay, iyo waxyeelooyinka uu gaysan karo.

2.1 Waa maxay dastuurku?

- Maad maqasheen iyada oo la leeyahay dastuur?
- Muxuu faa'iido inoo leeyahay dastuurku?

Jaantuska 2.1 Dastuurka Jamhuuriyada dimoqraadiga Fedraalka ee Itoobiya

Dastuurku waa sharciga ugu sareeya shuruudka dalka. Sharci kasta oo ay soo saaraan golaha wakiilada

shacabka iyo kuwa dawlad deegaanaduba ha noqdo mid bulsho, dhaqaale iyo mid siyaasadeedba waxaa ssaldhig u ah dastuurka Federaalka. Mar kasta oo qoraal dastuur la samaynaya waxaa haboon in xooga la saaro arimaha laf-dhabarka ama udub-dhexaadka u ah. Dastuurkuna waa mid ku dhisan mabaadii' aasaasi ah. Dastuurka waxaa kale oo loo sidhigi karaa; sharciga ugu sareeya ee dal ama gobol lagudhaqmo. Maadaama uu dastuurku yahay sharci aas-aasi ah waxuu:

- Dajiyaa xidhiidhka ka dhaxeeyo dawlad iyo shacabkeeda.
- Kala xadeeyaa awooda masuuliyiinta iyo hay'adaha dawlada,
- Qeexaa qaab-dhismeedka dawladda iyo aas aaska siyaasada dalka;
- Faah faahiyaa xidhiidhka ka dhaxeeyn doono mawaadininta iyo dawlada;
- Nidaamka siyaasada dalka sida ay uj ahysantahay ayuu tabaxaa sida; xuquuqaha muwaadiniinta, siyaasada dalka, dhaqaalaha, horumaka iwm.

Maadaama uu yahay dastuurka dawladi leedahay ka ugu horreeya uguna sareeya waa isha sharciyada kale ay ka soo asaasaan kuna salaysan yihiin. Dastuurku waa aalad xeerarka kala duwani ay ka shidaal qaataan islamarkaana sharciyo aan waafaqsanayn hadi ay soo baxaan ama tallaabooyin maamul qaataan waa sharci fudaydinaya in xeerka ama tallaabooyinka la qaatay la khaldo islamarkana la saxo.

Dastuurka waxaa weeye sharci mudnaanta siiya arrimaha siyaasada sharciyada kale oo dhana ka wada

Saraynta Sharciga

sareeya islamarkaana sharicyada kale oo dhan laga soo dheego ama asaas u ah. Waa sharci waxyaabaha asaasiga ah, xuquuqaha Adamaha iyo kuwa diimuqraadiyadeedba ku qeexan yihiin. Waxaa kale oo Dastuurka ku qeexan muwaadiniinta iyo dawlada iyo waliba xubnaha ama waaxyaha dawlada xidhiidhka lagama-maarmaanka ah in uu u dhexeeyo ama in ay yeeshaan loo baahan yahay.

Layliska 1^{aad}

Ka wada hadla su'aasha soo socota:

1. Waa maxay dastuurku?

2.1.1 Baahida loo qabo dastuurka

- Maxaa loogu baahday dastuurka?

Sida casharka koobaad lagu qeexay wixtarka Dastuurku leeyahay ma'aha mid la is-weydiinayo. Wixtarka Dastuurku leeyahay waa buuxinta uu buuxinayo ujeedooyinkan soo socda:-

- Dastuurka laga dooday Lana ansixiyey wuxuu markhaati ama ballaan qaad u yahay bulshada isu-maamulaysa, wuxuuna qeexa rabbitaanka bulshada ee ku aadan wada noolaanshaha.
- Sido kale xubnaha ay bulshadu u wakiilatay maamulka xidhiidhka ay la yeelanayaan ayuu dastuurku qeexaya.
- Maadaama uu yahay dastuurka dawladi leedahay ka ugu horreeya uguna sareeya waa isha sharciyada kale ay ka soo asaasmaan kuna salaysan yihiin. Dastuurku waa aalad xeerarka kala duwani ay ka shidaal qaataan islamarkaana sharciyo aan waafaqsanayn hadi ay soo baxaan ama tallaabooyin maamul qaataan waa sharci fudaydinaya in xeerka ama tallaabooyinka la qaatay la khaldo islamarkana la saxo.
- Dastuurku waa sharci bulshada baraya xaqeeda iyo waajibaadka saran, waa sharci qoran oo bulshadu si sahlan u heli karto una

akhrisan karto, fahmi karto, isu-maamuli karto islamarkaana xuquuqdeeda ku illaalshan karto.

- Dastuurka sharci dajiyayaasha, iyo maamulayaasha ay bulshadu soo dooratay, magaca bulshada garsoorayaasha xukunka ku rida mas'uuliyadooda, la xiisaabtankooda iyo shaqooyinka ay u xil-saaran yihiin ayaa lagu qeexa. Tanina iyaga iyo bulshadaba waxaa la siiya fursado ay ku ogaadaan. Sida-daraadeed waa in tixgalin siiyaa xuquuqda bulshadu weydiisanayso dawlada. Waakiiladuna in bulshadu ma'suulka tahay in ay fahmaan ayuu u sahlaa sidaa-daraadeed, waxaa lagu dadaala in loo qeexo islamarkaana la fahmsiiyo mas'uuliyada iyo dammaanad qaadka ma'suuliyadooda.
- Dastuurku wuxuu kooba dhammaan istraatiijiyadaha uu dal leeyahay ee ay ka midka yihiin kuwa dhaqaale, siyaasadeed, kuwo bulsho oo dhan islamarkaana wuxuu gacan ka gaysta in dawlada iyo bulshaduba dhaqan galiyaan islamarkaana horrumar dalka loo gaadhsiin karo.
- Dastuurku wuxuu kooba muwaadiniinta hal dal ku nool xornimadooda iyo xuquuqahooda muxuuna muwaadiniinta u sahla in ay sida ugu habboon xuquuqahooda iyo waajibaadkooda u gartaan islamarkaana xuquuqdooda uga faa'iidaystaan ugasoo baxaan waajibaadkooda.
- Dastuurka wuxuu gacan ka gaysta in sawirka diimuqraadiyada iyo dhaqanka jilba jilka xiga ugu gubiyo. Wuxuu kaalin muhiim ah ka qaata in nidaamka waxbarasho uu ka qayb qaato carruurta dugsiyadooda ay si sahlan ugu bartaan nidaamka diimuqraadiga, xuquuqahooda iyo waajibaadkoodana ay u gartaan. In la adeegsado xuquuqda qofku u leeyahay in la doorto islamarkaana uu wax doorto marka uu gaadho da'da lagu coddayn karo nidaamka diimuqraadiyadeedna uu

Saraynta Sharciga

ixтираamo kuna waaniyo dadka kalena in ay tix-galiyaan, nidaamka diimuqraadiga in la ballaadhiyo lana xoojiyo shay ku habboon weeyaan.

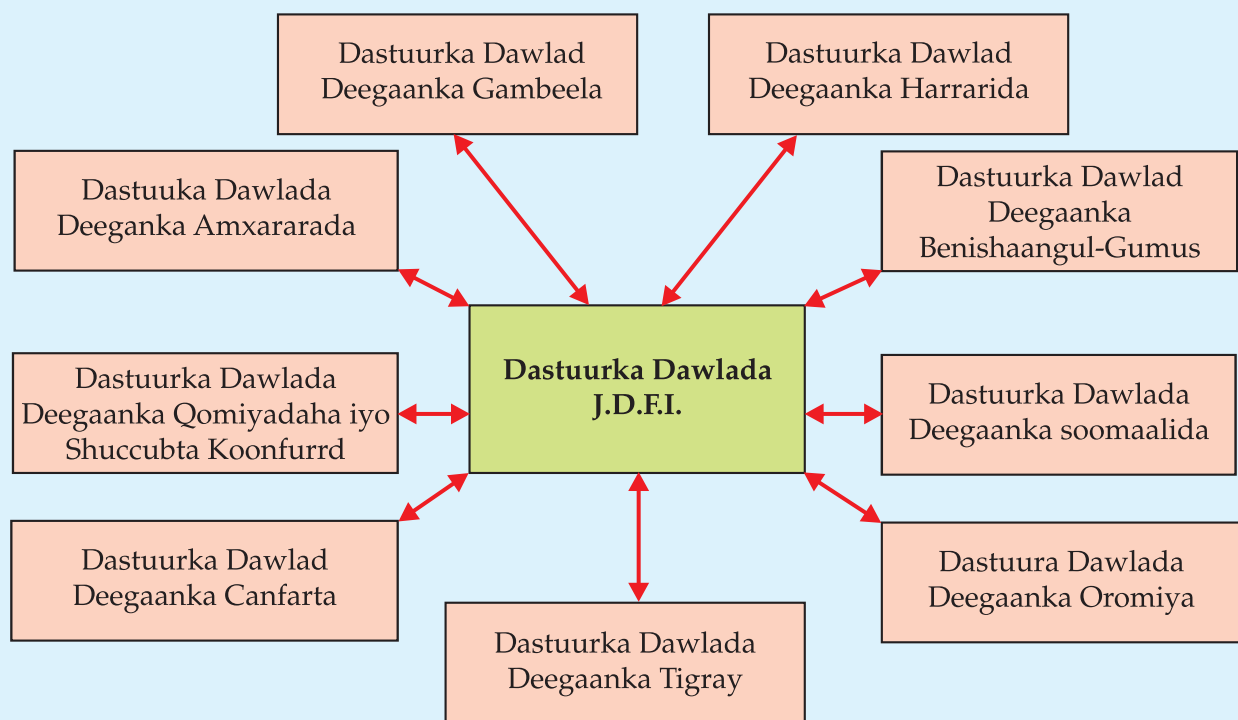
2.1.2 Dastuurada Dawlad-Deegaanada

- Maxaad ka fahmaysaan shaxanka kor ku qoran?

Dalkeena Itoobiya nidaamka ama qaabdhismeedka dawladeed ee uu ku socdo maadaama uu yahay Fadaraali, waxaa lagama marmaan ah in dawladu ay dhaxalgal u tahay in qaramada,

qowmiyadaha iyo bulshooyinka xuquuqahooda la dhowro. Waxaa lagama maar maan ah in dawlad gobaleedyadu yeeshaan dastuur si ay iskood-iskugu maamulaan qowmiyada iyo dadka ku dhaqana dalka Itoobiya si ay u horumariyaan dhaqamadda iyo luuqadahooda, oo ay af kooda hooyo adeegsadaan, maamulka, cadaalada iwm ay meel dhow uga helaan waxay saldhig u yihiin baahida looqabo dastuur dawlad deegaanadu yeeshaan.

Waxaa cad in ay dalalka qaar leeyihiin dastuuro hal kabadan. Kuwaasi waa kuwa ku dhaqma nidaamka Fadaraaliga ah.

Jaantuska 2.2 Xidhidhka ka dhaxeeya Dastuurka Jamhuuriyada dimoqraadiga Fedraalka ee Itoobiya iyo Dastuurka Dawlada Deegaanada

Sidaas daraadeed, dalka Itoobiya waxa uu ka midyahay dalalka leh in kabadan haldeatuur. Sagaalka dawlad goboleed ee ka dhisan dalku waxay leeyahiin dastuuro u gaarah. Hase yeeshe, dastuurada dawlad-gabaleedyada oo dhan waxay hoos yimaadaan dastuurka Dawlada dhexe waana dastuur ka ugu sareeya.

Qaab dhismeedka dawlada fadaraalka sharciga dawlada ee heer fadaraal lagu diyaariyo isaga oo ah Kan dalka ugu sareeya ayaa la adeegsadaa. Sharciga dawlada oo faah-faahsan, islamarkaana koobaya arrimabada oo dalka ku saabsan ayaa la daabacay. Xubnaha dawlada gobaleedada si ay iskood iskugu maamulaan sharci ka caawiya oo u gaar

Saraynta Sharciga

ah ayey samaystaan. Sharciyada dawlada gobaleedyada sharciga asaaska u noqonaya, islamarkaana ugu sareeya waa ka fadaraal ka. Sidaas daraadeed, sharciga dawlada gobaleedyadu looma baahna in ay lidi ku noqdaan sharciga dawlada fadaraalka ee itoobiya.

Laakiin marka la dejinayo sharciga dawlada gobaleedka waa in uu noqda sharci ku salaysan xaalada dhabta ah ee ka jirta gobalada. Tusaale ahaan, sharciga dawlada gobaleedka soomaalida waxaa ku salaysan yahay sharciga dawlada heer fadaraal, islamarkaana wuxuu ka turjumaya ama ku salaysan yahay xaalad nololeedka dhabta ah ee ka jirta gobalka. Gobalada kalana sidaas oo kale ayaa loo dejinaya. Hase yeeshee, sharciyada dawlada gobaleedyadu waxay yeelanayaan waxyaabo ay isaga midyihiin iyo waxyaabo ay ku kala duwan yihiin

Layliska 2^{aad}

Ka wada dooda su'aalaha soo socda:

1. Waa maxay sharcigu? Ujeedada loo diyaariyaase muxuu yahay?
2. Waa maxay waxa uu yahay dastuurku?
3. Muxuu wadan uga baahan yahay dastuurka?
4. Maxaa loogu baahday in dawlada deegaanadu yeeshaan dastuur?

2.1.3 Sharciyada iyo xeerasha kale

- Waa maxay ujeedada loo soo saaro sharciga?
- Waa maxay xaalada ay ku jiri karaan sharciiyo kale ka sokow dastuurka?

Ka sokow dastuurka waxaa jira sharciiyo, xeerar iyo awaamiiro fara badan. Kuwaas oo dhamaantood laga diyaariyo sharciga ugu sareeya ee dastuurka.

Ujeedooyinka sharciga ugu muhiimsan ee aan leenahay way ku jiraan waa kuwan soo socda:-

- Illaalinta xuquuqaha bani'adamnimo iyo kuwa dimuqraadiyadeed ee aas-aasiga ah.

- Jid nabad galyo ah lagu tirtiro isku dhacyada ama is-fahan la'aanta.
- Balaadhinta nabada iyo deganaanta.

2.1.4 Xeerasha iskuulka

Jaantuska 2.3 fasal lagu dhaqmayo nidaamka iyo sharciga

Jaantuska 2.4 fasal aan lagu dhaqmayn nidaamka iyo sharciga

- Maxaad ka fahanteen jaantuska 2.3 iyo jaantuska 2.4?
- Waa kee fasalka uu gudahiisa ka socdo hab baris-barasho oo midho dhal noqon kara?
- Baris-barashada fasalkee ka socota ayaad dooranaysaan?

Qaar ka mida sababaha faraha badan ee cadaynaya muhiimada ay leedahay in iskuulka dhexdiisa uu ka jiro xeer waxaan ka sheegi karnaa kuwan soo socda:

- In habka baris-barasho laga dhigo mid nidaam leh.
- Xeerka ku amraya ardaydu in ay qaataan labis isku mid ah
- Ardayda in ay ilaaliyaan wakhtiga waxbarashada.
- Waxay xeeraka xaqiijiyaan siinaanta ardayda dugsiga.
- Awaamiir ka hor tagaysa islamarkana illaalinaysa dhibaatooyinka nidaamka anshaha.

Saraynta Sharciga

- Xeer saxaya hogaaminta dugsiga iyo habka shaqo ee dugsiga iwm.

Dhinaca kale hadii iskuulka dhexdiisa ayna jirin xeer illaalinaya nidaamka lama illaalinayo xuquuqda ardayda. Waxaa dhacaya dhibaatooyin badan oo ah nidaamka anshaha, wakhti ayaa inaga khasaaraya habka baris-barashana ma noqonayso midho dhal.

Layliska 3^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Maxaa loogu baahday in iskuulka dhexdiisa xeer jiro?
2. Hadii iskuulka dhexdiisa sharci iyo Xeer ayna jirin Maxaa dhibaato ka imanaysa?

2.2 Isku maamulida saraynta sharciga

2.2.1 Macnaha isku maamulida saraynta sharciga

- Waa maxay waxa ay tahay saraynta sharcigu?

Saraynta sharciga oo laisku maamulo waa qofkasta oo ay ku jiraan masuuliyiinta inuu sharcigu yahay ka ugu sareeya si ay u aqbal aan waa mid tilmaamaya.

Sidaa ay tahay, qof kasta sharciga ayaa maamula islamarkana cadaynayaa in dhamaan dadku way u siman yihiin sharciga hortiisa saraynta sharcigu waa mid u adeegaya nidaamka dimuqraadiyadeed.

Layliska 4^{aad}

Su'aalahan soosocda koox ahaan kagu wada dada islamarkana warbixin gaaban qoraal ku soo bandhiga.

1. Waa maxay saraynta sharcigu?
2. Maxaa loogu baahan yahay saraynta sharciga

2.2.2 Maxaa loogu baahan yahay isku-maamulida saraynta sharciga

- Waa maxay sababaha loogu baahan yahay isku-maamulida saraynta sharciga?

Si ay muwaadiniintu ugu nolaato nabad iyo farxad ayaa loo baahan yahay saraynta sharciga.

Mashquulkii mudane cumar

Mashquulkii mudane cumar xaga korodhka, shaqada dugsiga hoose laga soo billaabo sanad dugsiyeedkii hore alaabta ardaydu inta badan way halaabaan. Way yar yihiin fasal walba ardayda ayna alaabtu ka halaabin.

Hadaba mudane cumar sadex caruur ah ayaa dugsiyan u dhigata. Si lama filaan ah ayaa maalin saddexdiiba alaabtii boorsada ugu jirtay laga xadday.

Mudane cumar oo aad arintan uga xanaaqay ayaa u soo kacay xaga xafiiska maamulaha iskuulka, iskuulku malaha wax sharci ah? Mise lama tixgaliyo sharciga? Miyaana ardayda la illaalinin? Sidee iskuulku u noqon karaa xarun tuugo ayuu isaga oo xanaaqsan ku yidhi. Gaar ahaan markii arday axmed oo fasalka shanaada o boorsadiisii la baadhay waxaan laga helay arday aan badnayn alaabtoodi.

Inta kadib ardaygii waxaa lagu amray inuu waalidkii u yeedho. Markuu keenay aabihii ayaa la waydiiyay oo lagu yidhi sheeg runta sidii aad u xadi jirtay.

Arday axmed wuxuu sheegay inuu moodayay in xadida iyo qarsashadu ay tahay mid la fasaxay wuxuuna waydiiyay raaligalin. Sababtan awgeed waxaa lagula taliyay in marlabaad samaynin khaladkan oo kale waana la cafiyay. Hadaba laga bilaabo wakhtiga ardayda intooda badan ay ka baxday cabsidii ay ka qabeen xadida alaabta islamarkana waxay bilaabeen inay nabad ku bartaan.

Saraynta Sharciga

Layliska 5^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda idinka oo ku salaynaya casharka kor ku qoran.

1. Marka aad iskuulkiina barbar dhigtaan iskuulkaasi xaga illaalinta nidaamka heerka ayuu tagan yahay.
2. Markii mudane cumar waydiiyay sharci ma jiro? Mise lama tixgaliyo sharciga? Waa maxay wuxuu ujeeday?
3. Ka dooda sidaad u aragteen dabeecada axmed?

2.2.3 Muwaadiniintu sharciga hortiisa way 'siman' yihiin

- Maxaan ujeednaa marka aan leenahay muwaadinintu way siman yihiin sharciga hortiisa?

Muwaadiniintu sharciga hortiisa Way u siman yihiin waxa weeyi nidaam muwaadiniinta dhexdooda oo ayna jirin kala duwanaan sho sharciguna dhamaan dadka si isku mida ugu adeegayo weeyaan marka sidan leenahay dhamaan muwaadiniintu danbiga ay sameyaan si isku mida ayaa sharciga hortiisa lagu waydiin ayaan ujeednaa. Si aan nabad iyo istixgalinugu nolaano waxaan ubaahanahay sharci. Sharciguna dhamaan ill isku mida ayuu ku eegayaan.

Sidaas ay tahay ardayda iyo bulshada iskuulka waxaa looga baahan yahay inay aad wax uga bartaan saraynta sharciga. Si saraynta loogu shaqeeyo sharciga ayaa dhamaan bulshada looga baahan yahay taageero. Sido kale dadka masuuliyiinta ah waxaa laga sugayaan taageero iyo dabagal.

Layliska 6^{aad}

Ka dooda su'aalaha soo socda:

1. Maxaa loogu baahan yahay u hogaansanaanta saraynta sharciga?

2. Waa maxay waxa ay tahay muwaadiniintu way u siman yihiin sharciga hortiisa?
3. Haddii saraynta sharcigu uu shaqayn waayo maxaa dhacaya?

2.3 Anshaxa

2.3.1 Waa maxay anshaxu?

- Qoyskiina oo kuu mahadnaqay ama kaa cabtay maad garanaysaan?
- Markaad sidee samaysid ayay kuu mahadnaqan?

Anshaxa

- Waa cabiraada dabeecadaha saxda ah iyo kuwa aan saxda ahayn.
- Waa waxa lagu qarto in fikrad ama wax qabad la qaadan karo ama aan la qaadan Karin, wanaagsan yahay ama xun yahay, sax ama khalad yahay weeyaan.
- Marka aan u mahad naqayno ururada anshaxa wanaagsan ama ka cabanaynana anshaxa xun ayaan tusnay weeyaan.

Jaantuska 2.5

- Jaantuskan: kor ku yaala maxaad ka fahmaysaan?
1. Aabaha iyo hooyadaa oo aad ixtiramtid.
    - Aabaha iyo hooyadu marka ay wada hadlayaan ama isla talinayaan inaad dhagaysato islamarkana ku dhaqanto shaqada dhexdeeda.
    - Inaad si haboon u qeexo rabitaankaaga marka aad caawinaysid qoyska
    - Aabaha iyo hooyadaa markay dibada ka soo galaan inaad fadhiga uga kacdid oo aad ixtiraam ku qaabisho.

Saraynta Sharciga

Shaqada aad karaysid inta aad gashid caawin qoyskaga IWM

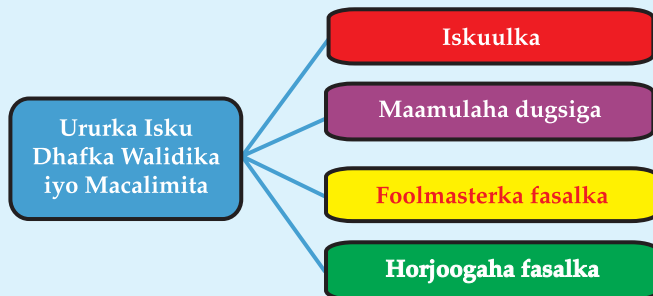
2. Ixtiraam qofka ka wayn
  - Qof kasta oo qoyska ka midi waa inay is ixtiramaan isna jeclaadaan.
  - Waa inaad si haboon u ixtiraamta qofka da'da way nee qoyska ka midka ah.
  - Waa inaad ixtiraamta walaalaha, wiilasha, gabdhahaba iyo kuwa kale ee ka mida qoyska islamarkaana jeclaataa ...iwm.
3. Masuuliyada oo aad is haboon uga soo baxdo
  - Illaalinta nadaafada shaqsiyeed (inuu maydho gacantiisa, wajigiisa, lugihiisa, cidiyahana iska guro, dharka maydho iyo inuu ku fadhiisan boodh ama qashin ...iwm.
  - Si haboona ula socdo iskuulka (ka shaqeeyo shaqada guri, akhristo,uu waydiiyo waxa una fahmin, tixgaliyo macalinkiisa, iyo inay dhexdooda wax kala bartaan ...iwm.

Layliska 7^{aad}

Ka jawaab su'aalahan soo socda

1. Waa maxay anshaxu?
2. Anshaxa wanaagsan ee laga raro heer qoys ee ka baxsan kuwa casharka lagu qeexay mid kasta sii sadex saddex tusaalooyin.

- B. ku saabsan ixtiraamka aabaha iyo hooyada.
T. Ku saabsan ixtiraamka qofka ka wayn.
J. ku saabsan illaalinta nadafada shaqsiyeed.

2.4 Awooda

2.4.1 Macnaha awooda?

- Waa kee qofka awooda ugu saraysa leh iskuul kiina?

Awaad waxaa layidhaa qofka xafiis ama iskul dhexdiisa amar siiya dadka kale iskuna dubarida islamarkana xil ka saran yahay dadka la siiyay masuuliyad wax soo saarku waxqabadyada ay wadaan inay karayaan.

Awaad waxaa layidhaa qofka xafiis ama iskul dhexdiisa amar siiya dadka kale iskuna dubarida islamarkana xil ka saran yahay dadka la siiyay masuuliyad wax soo saarku waxqabadyada ay wadaan inay karayaan.

2.4.2 Macnaha iyo faa'iidada xadaynta awooda

- Maxay faa'iido leedahay awooda oo xadayn ladgu sameeyo?

Aabaha iyo hooyadu ciyaalkooda ha la garaacohaday yidhaahdaan waxay leeyihiin awaad ay ku maamulaan qoyskooda. Maamulaha dugsiguna wuxuu leeyahay awood uu ku maamulo macalimiintiisa iyo ardaydiisa.

Horjoogaha fasalkuna wuxuu leeyahay awood uu ku ilaaliyo deganaanta iyo alabada tasalka hase ahaate qof kasta awoodan uma isticmali karo sida ay rabaan ama doonaan.

Qofku waa inuu isku miisaamaan awaada uu leeyahay iyo masuuliyada saran. Qofka leh masuuliyad aad usaraysa wuxuu leeyahay awood masuuliyadeed balaadhan.

Macalinka iyo maamulaha iskuulka malaha awood isku mida. Maadama ay jiraan masuuliyado farabadan oo maamulaha ka saran iskuulka wuxuu leeyahay awood kufilan oo uu ku fulin karo. Masuul kastana waxaa laga sugayaa inuu si haboon u isticmaalo awooda.

Haddii awooda si haboon u isticmaali waayo waxaan odhanaynaa awoodu xadkii ayay dhaaftay. Sidaa awgeed waxay jabinaysaa saraynta sharciga.

Saraynta Sharciga

Tana iyada oo ay tahay mid muwaadiniinta khatar galinaysa ayay keenaysaa in qofka fuliyay sharciga lagu waydiin doono.

Layliska 8^{aad}

Ka wada dada su'aalaha soo socda:

1. Waa maxay awoodu?
2. Maxay faa'iido tahay awooda oo la xadeeyo?
3. Haddii horjoogaha fasalka loo xadayn waayo awooda ama la siiyo awood buuxda maxaa dhici Kara?
4. Maxaa khatar dhicikarta haddii macalinka aan loo xadaynin awooda uu siduu rabo ardayda u ganaaxo?

2.5 Sirta

Sirta gaarka ah

- Waa sir nooce ah waxaan ugu yeedhno sirta gaarka ah?

Sirta oo la bixiyo

Mudane caddir oo ahaa ninka Shamis ayaa wuxuu sameeyay hab uu ku baadhayo inay xaaskiisu ilaaliso sir gaarka ah iyo inkale. Waxay balan qaaday inayna cidna u sheegay sirta. Habeenkii ayuu ku yidhi waxaan dhalay ukun ayuu tusay laba ukuna oo diiran. Marmo shamis intay xajin Kari wayday ayay subixii saaxiiba deed ku tidhi saw xalay ninkaygu laba ukuna ayuu dhalay.

Saxiibadeedna intay ka balan qaaday inayna sheegin ayay saxiibadeeda kale ku tidhi shamis ninkeedi wuxuu dhalay saddex ukun ah. Warkii wuxuu noqday mid lagu shekaysto xaafadii uu deganaa mudane caddir. ugu danbayntii warkii wuxuu gaadhay mudane caddir mudane caddir markuu maqlay warkii ayuu yidhi wixii aan sameeyay ayaa sharafta iga riday. Intuu xaaskiisa shamis u yeedhay ayuu ku yidhi waa side digaagaa ukun dhale dadku ukun madhalo ayuu ku yidhi. Wuxuu ka dhaadhiciyay inay dhibaato leedahay sirta lagu sheego oo aad cid kale u sheegtid.

Sharaftii aan ku lahaa xaafadana waad iga dishay. Inta kadib maadama kalsoonidii ka dhexaysay mudane caddir iyo warmo shamis ay luntay gurigooda majirto nabadi.

Layliska 9^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda adiga oo ku salaynaya casharka kor ku qoran.

1. Waa maxay dhibaata mudane caddir kazoo gaadhay bixinta sirta gaarka ah?
2. Ma waxay ahayd mudane caddir inuu ilaaliyo sirta gaarka ah mise inuna ilaalin?

Sir Macnaheedu waxaa weeyaan waa xog, fikrad ama arrin dadka ay khusayso maahina cidaha kale laga illaaliyo in ay ogaadaan islamarkaana la qariyo.

Xog ama arrin hadi la yidhaahdo waa sir qof, dhawr ama arrinta cid ayna khusaynin ama leh hadi ayna ahayn dad kale in ay ogaadaan ma habboona. Tani macnaheedu waxaa weeye in dadka kale laga qariyo oo la kaydiyo ayaa loo baahan yahay.

Warbixin, fikrad ama wax kale waxay sir noqota ama loogu baahda in sir ahaan loo illaalshado marka laaminsan yahay hadi cid kali sirta ogaato in shakhsi, mushtamac, bulsho ama dal ay waxyeelo u horseedayso.

Tusaale ixtiraan loogu talagalay in ardey lagu imtixraamo illaa iyo xiliga imtixaanka ay ardeydu qaadanayso laga gaadhayo wuxuu noqonaya sir. Xida imtixaanka garanaysa ama og waxaa weeyaan baraha iyo gabadha xog-haynta ah ee daabacday oo laga yaabo in ay wax ka ogaato oo kali ah. Labada qof wixii ka baxsan hadi ay yihiin ardey barayaasha kale iyo shaqaalaha xafiiska waa sir. Illaa laga gaadho xiligi loogu talagalay in imtixaanka la maro hadi uu sir noqon kari wayo imtixaan ma noqon karo.

Sirta oo la illaaliyaa waa hal beega anshaxa wanaagsan

Saraynta Sharciga

Layliska 10^{aad}

Ka wada hadla su'aalaha soo socda:

1. Maxay khatar keenaysaa sirta gaarka oo aan la illaalinin?
2. Waa maxay waxa loo yidhi sirta oo la illaaliyo waa tilmaanta anshaxa wanaagsan?

2.6 Musuq-maasuq

2.6.1 Waa maxay musuq-maasuqu?

- Miyaad umalaysaan inay jiraan qayb- bul- shada ka mida oo uu waxyeelayn musuq-maasuqu?
- Muxuu noqonayaa doorka ay ku leeyihiin macalimiinta iyo ardaydu dabar gaynta musuqmaasuqa?

Erayga musuqmaasuq waa uu macno badan yahay, waxaan odhan karnaa wax uusan qofku laheyn ama aanu u dhibaatoon oo uu u isticmaalo sidii wax uu shaqaystay ama sida hantidiisa.

Haddii aynu dhinac kale ka fiirino tusaale ahaan dhinaca dawlada hantida iyo lacagta dawlada leedahay oo loo isticmaalo si gaar ahaaneed looqana faa'iidaysto shakhsi ah aan waxa la odhanayaa waa musuqmaasuq.

Sababtoo ah hantida iyo lacagta dowlada cidkalli ahi ma laha ee waa hantigaad oo dadka oo dhan dhex u ah, Lana rabo in looga fa'iidaysha danta guud ee bulshada.

Haddaba sidii aan ka sooqaadanay in ay qof kasta ama bulsho kasta qasab ku tahay u hogaansanaanta saraynta sharciga, taageerana la siiyo cidkasta oo ku dhaqmaysa sharcigu sida uu dhigayo, waayo haddii aan loo hogaansanaan saraynta sharciga waxaa abuurmaysa, kala dambaya la'aan iyo xoog wax laga kala qaato kadibna la xoogo bulshada inteeda itaalka (tamarta) yar sidoo kale waxa dhacaysa in wax kasta ay xumaadaan oo ay nabadgalyadu faraha ka baxdo istixgalintii lagu wada noolaa ay jiri waydo, haddaba sharciga waa kan keenaya in nabad lagu wada noolaado dadknaa ay hortiisa u simanyihiin oo una jirin qof sharciga ka sareeya.

2.6.1.1 Noocyada Musuq-maasuqa ee ay fuliyaan ardaydu?

Cpaar ka mida musuq maasuqa ay ardaydu fuliyaa waxaan sheegi karnaa kuwan soo socda:

- Shaqo guri ama imtixaanka halkaad adigu ka shaqayn lahayd oo aad arday kale ka qishto ama ka rogto.
- Alaab arday kale leyahay oo aad xadid
- Hantida iskuulka oo aad si taxadar leh u xajin waydo : xumayso ama qaadato.
- Iskuulka oo aad ka habsaanto ama kazoo horayso saacadii iskuulka ... lwm

2.6.1.2 Noocyada musuq-maasuqa ee ay fuliyaan macalimiintu.

Qaar ka mida musuq-maasuqa ay fuliyaan macalimiintu.

- Ardayda oo ill isku mida ku eegi waayo ama khalad ku sameeyo.
- Si aan cadaalad ahayn oo aad dhibcaha jarrayda ugu darto ama ka jarto.
- Saacada fasal kiisa uu si haboon u isticmaali waayo.
- Hantida iskuulka uu si taxader leh u xajin waayo islamarkana khasaariyo.
- Sharciga iyo nidaamka iskuulka oo uu uhogaansami waayo.. iwm ayaa ka mida.

Layliska 11^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Sheega tilmaamaha musuq-maasuqa?
2. Tilmaan noocyada musuq-maasuqa ee laga fuliyo heer iskuur?

Tirtirada Musuq-Maasuqa

Macalin daahir wuxuu ahaa macalin ilaaliya saacadiisa casharka uu dhigayana si haboon u soo diyaarsada. Wakhti yar kadib dadaalkiisi hoos ayuu u soo dhacayay. Wuxuu bilaabay inuu dib uga dhaco saacadii fasalka uu galayay horayna uga jsoo baxo wuu dayay inuu casharkii iskuulka si

Saraynta Sharciga

haboon u dhigo. Imtixaankiisuna wax cad ma'aha sida macalimiinta kale imtixaankooda. Marka macalimiinta kale waraaqaha imtixaanka usoo celiyaan isagu uma soo celiyo. Waxuuna can ku yahay in dhamaan ardayda uu siiyo.

Sideetan iyo shan dhibco ka sareeya. Guud ahaan macalinkan waxaa ka muuqata dabeecado sheegaya musuqmaasuqa.

Layliska 12^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda adiga oo ku salaynaya casharka kor ku qoran:

1. Si faahfahsan u dhig waxay yihiin dhibaatooyinka macalin dahir?
2. Talooyin nhooc ah ayaad sii naysaan si macalinkan iskaga hagaaj iyo sixiin dabeecadahan xun xubn?
3. Muxuu dhibaato ku keeni karaa hadii macalinkan uuna iska sixin dabeecadahan?

2.6.1.3 Wax qabadyada musuq- maasuqa ee laga fuliyo iskuulka iyo guryaha lagu noolyahay agagaar kooda

- Miyay jiraan waxqabadyo musuq maasuq oo laga fuliyo agagaarkiina? Haday jiraase maxay yihiin?

Waxaa jiri kara jidad kala duwan oo musuq-maasuqa lagu fuliyo agagaarka guryahay lagu nool yahay. Tusaale, haddii olole nadaafadeed laga wada agagaarka guryahaa dhamaan dadka agagaarka waxaa laga doonayaa inay ka qaybgaal dhaqdhaqaaqyada waxqabadka ololaha nadoofadeed. Laakiin haddii qofka abaabulaya ololaha nadaafadeed iyada oo ay ka qaybgalayaan dadka kalae uu sameeyo inayna

qoyskiisu ka qaybgalin waxay noqonaysaa musuq-maasuq. Sababto ah waxay fulin yeen wax kuwa kale ka duwan oo faa'iido u ah xubnaha qoyska.

Sido kale xaafada aad ku nooshahay maamulka xaafadu uu qaybo kala duwan inii qaybiyo oo uu hal wax qabad idinka ama waalidka inigu fuliyo iyaduna waa waxqabada musuq-maasuq. Dhinaca kale haddii ayna idin qaybin maamulka xaafada oo waalidkiina ama idinka ay iniga celiyaan xuquuqda aad leedihi iyana waa musuq-maasuq.

Inta kadib marka aad inigu ciyaar kasta ciyaaraysaan sidhi wadaha ciyaarta intaad lacag siisaan aad ciyaarta badisaa iyaduna waa natiijada musuq-maasuqa.

2.6.2 Dhibaatooyinka uu keeno musuqmaasuqu

- Wuxuu faafiyaa nidaam cadaalad dara ah.
- Ardayda dhexdeeda wuxuu ka abuuraa Isfahan daro.
- Aradayda iyo waalidka ayuu ka fogeeyaa maamulka iskuulka.
- Wuxuu xumeeyaa habka baris – barashada.
- Wuxuu dhiirigaliyaa faafida ama balaadhinta anshaxa xun.

Layliska 13^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Faahfaahi gaar kamida musuq-maasuqa lagu arko iskuulka ee ardaydu fulin karayaan?
2. Muxuu dhibaato keeni karaa musuq-maasuqa laga fuliyo iskuulka?

Gaba-Gabada Cutubka 2^{aad}

Maadama dastuurku yahay sharciga ugu sareya dalka. Sharci kasta iyo nidaam walba waa inuu waafaqsanado dastuurka. Dastuurku

muwaadiniinta wuxuu siiyay inay ka faa'iidaystaan xuquuqdooda iyo inay kasoo baxaan masuuliyada saran.

Saraynta Sharciga

Dastuurada deegaanadu waxay diyaaritooda ku salaysan yihiin dastuurka federaliga iyo xaalada dhabta ah ee ka jirta deegaanada. Kasokow dastuurka waxaa jira sharciyo iyo xeerar farabadan. Waxaana diyaarintooda lagu saleeyaa dastuurka federaliga. Waxaa ka mida xeerka iskuulka. Xeerka iskuulku wuxuu faa'iido u leeyahay balaadhinta hab baris-barasho oo nidaam leh. Saraynta sharcigu waa qof kasta oo bulshada ka mida uu aamino inuu sharcigu yahay dhamaan ka ugu sareeya. Haddu wadanka sharcigu uu noqon waayo ka ugu sareeya ee loo hogaansan yahay waxay dhibaato soo gaadhi kartaa dadka aan kartida lahayn, caruarta, odhayaasha, dadka xanuunsan iyo dadka tirada yar ee kamida qaybaha bulshada. Muwaadiniinta dhexdooda iyaga oo kala duwan ayay dhamaan nidaamka ay ka helayaan sharciga wayna u siman yihiin sharciga hortiisa.

Awood waxaa la yidhaa qofka xafiis ama iskul dhexdiisa amar siiya dadka kale iskuna abuubula islamarkana xil ka saran yahay inay kasoo bixikarayaan masuuliyada lasiiyay ee waxqabadyada wax soo saarka. Sido kalena waxay ina tusaysaa waxay awood uleeyihiin inay go'aamiyaan.

Sirtu waa xog, fikrad ama arin dadka ay khusayso maahine cid kale laga ilaaliyo in ay ogaadaan islamarkana la qariyo. Sirta gaarku waa arin dadka aad aaminsan tahay cidna iyada oo loo sheegin la haysto. Musuq-maasuqu waa wax qofku uusan lahayn, shaqaysanin ama u dhibaatoon oo uu u isticmaalo sidii wax uu shaqaystay ama hantidiisa ah. Waxaa jira tilmaamo sheegaya in musuq-maasuqa ay fuliyaan iskuulka, ardayda iyo macalimiintuba.

Erayada Furah u ah cutubka 2^{aad}

Dastuur:	Waa go'aanka aas-aasiga ah ee sharciga loo baahan yahay inay dawlada iyo shacabkuba ay raacaan ama ku dhaqmaan.
Sharci:	Waa Xeerar iyo awaamiir laga soo dheegay dastuurka kaaso qasab ay tahay in lagu dhaqmo.
Anshax:	Waxaa lagu ilaalintaadabeecada dadka ama saamaynta ku keenayo dabeecada ee bulshadu aqbashay inuu sax yahay ama khalad yahay ayaa isagu cabiraa.
Sirta:	Waa arin shaqsi kaliya ama dad yar dhexdooda lagu ilaaliyo oo aan dad kale loo gudbinin islamarkana la haysto
Qormo:	Diwaanka go'aanka lagu qoro
Laisku raacay:	La go'aamiyay.

Layliska guud ee cutubka 2^{aad}

Layliska kor laidinku siiyay buugtiina ku roga oo kashaqeeya.

I. Su'aalaha soo socda Tii sax ah kuqor "Run" tii been ahana ku qor "Been"

1. Itoobiya ma laha dastuur shaqeeya oo iyadu leedahay.
2. Saraynta sharcigu makhusayso masuuliyiinta.
3. Haddii sharcigu noqon waayo ka ugu sareeya ee lagu shaqeeyo waxaa jira qayba bulshada ah oo dhibaato la kulmayso.

Saraynta Sharciga

4. Awooda looma xadayo maamulaha ikuulka.
5. Shaqo guri ama imtixaan aad ka rogto kuwa kale maha musuq-maasuq.
6. Ilaalinta sirtu waa cabiraada anshaxa wanaagsan iyo aaminada.

II. Weedhaha lagu hoos qoray "T" udooro weedhaha ku hoos qoran "B"

B

1. Arinta hal qof ama dad yar oo kaliya dhexdooda lagu ilaaliyo oo aan cid kale loo gudbin.
2. Sharciga ugusareeya dalka.
3. Xeerar ama awaamiir laga soo ururiyay dastuurka qasabaa ah in lagu dhaqmo.
4. Qof waxa uuna ku daalin si uu uga helo faa'iido aan ku haboonayn u fuliyo.
5. Lagu cabiro debeelada saxda ah iyo ta aan saxda ahayn.

T

- B. Dastuur
- T. Musuq-maasuq
- J. Anshax
- X. Sir
- Kh. Sharci
- D. Xeer iyo awaamir

III. Su'aalahan soo socda kadooro jawaabta saxda ah

1. Kuwan soo socda waa kee ka ina tusaya muhiimada dastuurka.
B. Wuxuu siiyaa muwaadiniinta ay ka faa'iidaystaan xuquuqdooda.
T. Inay muwaadiniintu kasoo baxaan masuuliyadooda.
J. Inay ka soo baxaan waajibaadka dawladu saartay.
X. Dhamaan
2. Ku wan soo socda keebaan ahayn ujeedooyinka sharciga.
B. Inuu illaaliyo xuquuqaha bani'adamnimo.
T. Inuu fidiyo cadaalada
J. inuu xoojiyo isku dhacyada
X. inuu fidiyo nabada
3. Tee baa sax ku ahayn musuq-maasuqa.
B. Waa waxqabada xun
T. Waa faa'iido kugu haboonayn oo aad qaadatid.
J. Waa jid sharci daro ah oo aad faa'iido shaqsiyeed ku heshid
X. Dhamaan
4. Arinta dadku haystaan noloshooda oo dhan iyaga oo cidna u sheegin waxaan u naqanaa.
B. sirta qoyska
T. Sirta Saaxiibka
J. Sirta wadanka
X. Sirta gaarka

IV. Si gaaban uga jawaab suaalaha soo socda

1. Sheeg saddex ka mida waxqabadyada jmusuqmasuqa ee macalimiinta ka fulin karaan iskuul ka.
2. Muxuu iskiuulku ugu baahan yahay xeerka? Sheeg saddex sababood.